

قانونمندی جهان کتابشناختی:

مروری بر توسعه استانداردها و الگوهای

سازماندهی اطلاعات و دانش

رحمت الله فتاحی

دانشگاه فردوسی مشهد

در باره....

- جهان کتابشناختي و ملزومات قانونمندی آن
- روابط ضابطه مند در جهان کتابشناختي
- تدوین و توسعه اصول به منزله زیربنای قواعد
- تدوین و توسعه قواعد استاندارد
- تدوین فرمت های استاندارد
- ایجاد کمیته های تخصصی استاندارد سازی
- تاسیس کمیته های تخصصی سازماندهی
- نگاهی به آینده

جهان کتابشناختي

- جهان به منزله يك سامانه قانونمند – تاکيد بر ساختار و رابطه ها در ساختار

- عالم سوم پوپر

- جهان کتابشناختي به منزله عالم سوم

ملزومات قانونمندی جهان کتابشناختی

- چرا قانونمندی؟
- ساختار مشخص خانواده های کتابشناختی
- روابط مشخص میان آثار
- پیش بینی تداوم گسترش خانواده های کتابشناختی
- پیش بینی پیچیده تر شدن ساختار و روابط

تدوین و توسعه اصول سازماندهی

• خاستگاه تدوین اصول سازماندهی

– افزایش منابع اطلاعاتی مبتنی بر دانش پیشین

– گسترش خانواده های کتابشناختی

• به لحاظ آثار وابسته: ویرایشها (بیانها، نمودهها، نسخه ها)

– تنوع بیشتر در روابط میان اعضای خانواده های کتابشناختی

• مثال: کتابهای آسمانی و دینی: قرآن، نهج البلاغه

• مثال: آثار فلسفی و ادبی: شاهنامه، مثنوی

• مثال: آثار علمی و کاربردی: فیزیولوژی گایتون، فیزیک هالیدی

• .....

تدوین و توسعه قواعد و استانداردها

- قواعد فهرست نویسی توصیفی و موضوعی

- طرح های رده بندی

- مستندسازی نامهای اشخاص و تنالگانهها

- مستندسازی سرعنوانهای موضوعی

سیر تحول اصول و قواعد فهرستنویسی

قواعد آنتونی پانیتسی	۱۸۴۹
قواعد چارلز کاتر	۱۸۷۶
قواعد مشترک انجمنهای کتابداری آمریکا و انگلستان	۱۹۰۸
قواعد فهرستنویسی انجمن کتابداران آمریکا	۱۹۴۱
اصول و قواعد کنفرانس پاریس	۱۹۶۱
قواعد انگلواامریکن ۱	۱۹۶۷
قواعد انگلواامریکن (ویرایش ۲)	۱۹۷۸
ایجاد کارگروه ایفلا برای اف آر بی آر	۱۹۹۲
تدوین مدل اف آر بی آر	۱۹۹۸
تدوین مدل آر دی ۱	۲۰۰۹
قواعد بین المللی فهرستنویسی	۲۰۱۰

تدوین و توسعه فرمت های استاندارد

- ایجاد فرمت مارک در دهه 1960
- توسعه ویرایشهای جدیدتر فرمت مارک در دهه های 80 و 90
- ایجاد فرمت های مارک برای مستند نامها، موضوع ها، موجودی، و ...
- ایجاد فرمت یونی مارک و سایر مارک های ملی

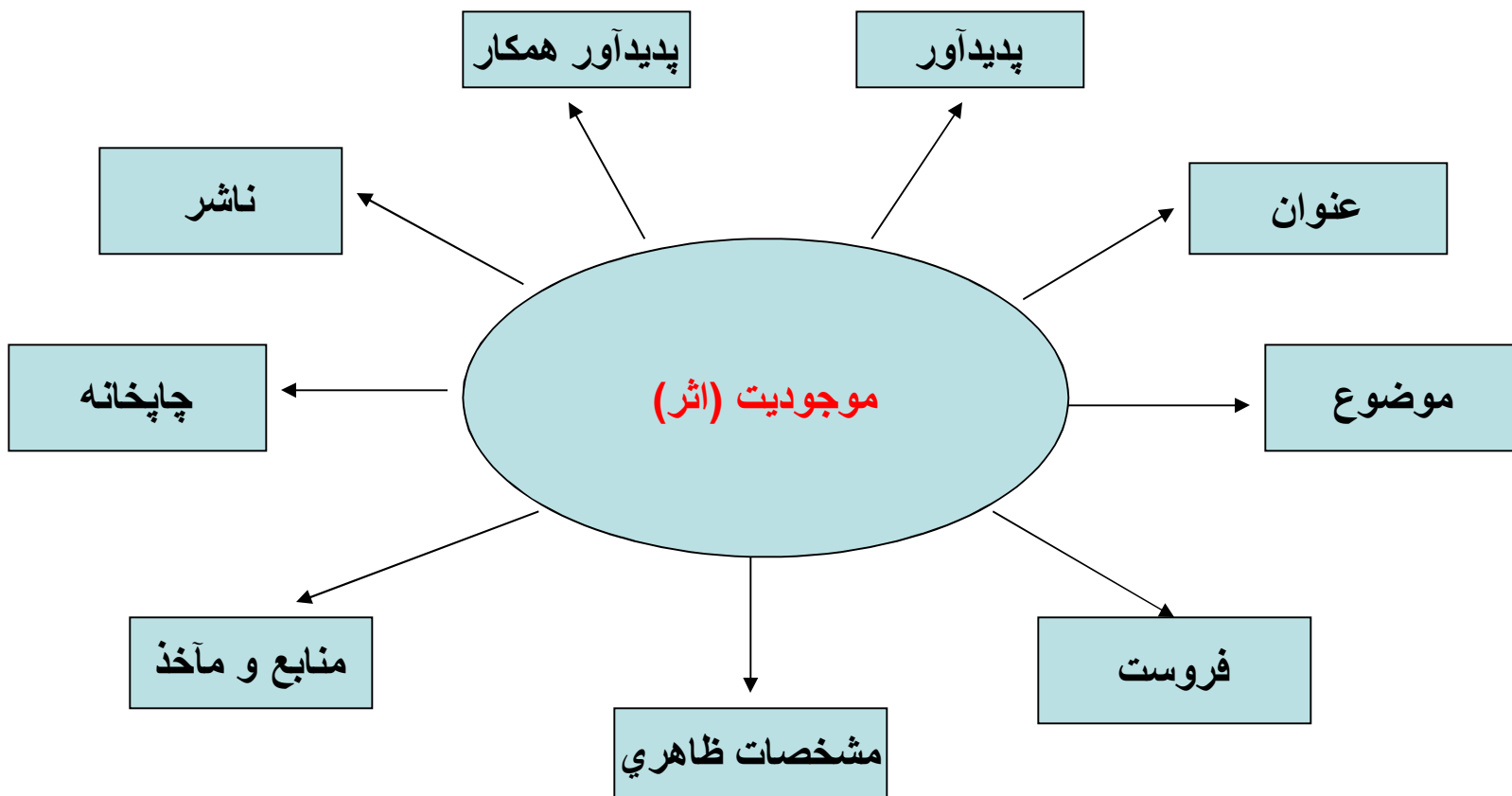

توسعه مدل‌های مفهومی برای جهان کتابشناختی

- 1990 همایش ایفلا، در استکهلم، ایجاد کارگروه اف آر بی آر
- 1998 تدوین نخستین مدل اف آر بی آر
- ملزومات کارکردی پیشینه های کتابشناختی
- ضابطه مند کردن ساختار و روابط میان آثار در جهان کتابشناختی
- اف آر بی آر: مدل رابطه-موجودیت

Entity-Relationship model

- مدل‌های مفهومی را نباید استاندارد سازماندهی به شمار آورد

توسعه مدل اف آر بی آر

- تعریف و ضابطه مند کردن موجودیتهای
  - گروه اول: اثر، بیان، قالب، مدرک (نسخه)
  - گروه دوم: اشخاص، خاندانها، سازمانها
  - گروه سوم: مفاهیم و موضوع ها، اشیاء، رخدادها، مکانها
- تعریف و ضابطه مند کردن رابطه ها

مشخصه های اثر Work

- عنوان
- تاریخ خلق
- فرم (شعر، نقاشی، متن، نقشه...)
- رویکرد (مثلا طنز، هجو، رمانتیک، ...)
- مخاطبان
- زمینه محتوایی
- ارتباط محتوایی با آثار دیگر
- و هر ویژگی که موجب تمایز اثر با آثار مشابه با عنوان مشابه شود

مشخصه های بیان Expression

- عنوان
- فرم (مثلا گفتار شفاهی، نوشتاری، پانتومیم، ...)
- تاریخ
- زبان (ها)
- احتمال گسترش (جلدهای دیگر)
- احتمال ویرایش
- اندازه یا حجم
- خلاصه (تلخیص، چکیده...)
- زمینه محتوایی
- نقدها
- محدودیتهای استفاده
- و هر ویژگی دیگری که موجب تمایز بیان از سایر بیان های دیگر از همان اثر شود

مشخصه های قالب Manifestation

- شناساگر (مانند ISBN)
- توصیف مادي (فرم، اندازه/حجم، قطع، ترکیب و...)
- شکل دریافت
- ماخذ فراهم آوري
- شرایط دسترس پذیری/قیمت
- محدودیتهای دسترسی
- عنوان
- شرح مسئولیت/پدیدآور
- نشانه یا شاخص ویرایش
- اطلاعات وضعیت نشر (مکان، ناشر، تاریخ نشر)
- شرح فروست

مشخصه های مدرک/نسخه Item

- شناساگر (شماره ثبت، شماره راهنما، بارکد)
- نشانه ها و خط خاص
- فقدان/پارگی برخی صفحات/قسمتها
- تاریخ/سابقه نمایش نسخه
- تاریخ/سابقه ترمیم نسخه
- محدودیتهای دسترسی به نسخه
- قیمت
- .....

مدل مفهومي فراد FRAD

- مدل مفهومي ملزومات کارکردي داده هاي مستند

Functional Requirements for Authority Data

- ضابطه مند کردن شکل نامها با توجه به فزوني آنها در محیط

وب

مدل مفهومي فرساد FRSAD

- مدل مفهومي ملزومات کارکردي داده هاي مستند موضوعي

Functional Requirements for Subject Authority Data

- ضابطه مند کردن شکل موضوع ها با توجه به فزوني آنها در محیط وب

رویکردهای عملی به ایجاد و توسعه
استانداردها و الگوهای مفهومی

ایجاد کمیته های تخصصی استاندارد سازی

- تاسیس کمیته هایی برای استانداردسازی ابزارهای سازماندهی در کشورهای مختلف
- در ایران:
  - کمیته ملی مارک ایران (در کتابخانه ملی)
  - کمیته استانداردها (زیرمجموعه نظام ملی اطلاع رسانی علم و فناوری)
  - کمیته تخصصی اصطلاحنامه ها (” ” ” ”)

تاسيس انجمنها و كميته هاي تخصصي سازماندهي

- تاسيس انواع كميته ها در زمينه سازماندهي در جهان

- كميته مشترك بازنگري در قواعد فهرستويسي

- انجمن بين المللي سازماندهي دانش

- .....

- در ايران:

- تاسيس كميته سازماندهي اطلاعات و دانش (زيرمجموعه نظام

- ملي اطلاع رساني علم و فناوري)

- تاسيس شاخه ايراني انجمن بين المللي سازماندهي دانش

نگاهی به آینده

- اهمیت رو به افزایش سازماندهی و استانداردهای سازماندهی اطلاعات و دانش در جهان شبکه ای (وب)
- توسعه فراگیر الگوهای مفهومی سازماندهی اطلاعات
- هماهنگ سازی نرم افزارهای کتابخانه ای با مدل‌های مفهومی و قواعد جدید آر دی ا
- تمرکز بر نیازها و رفتارهای کاربران در ارتباط با جهان کتابشناختی
- تصویرسازی بهتر و معنادارتر برای جهان کتابشناختی
- حرکت به سوی عملیاتی کردن مفهوم **“جهان در 3 کلیک”**

با سپاس از توجه شما